

**BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA
O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH METODIKASI***Axmedova Mahliyo Ro'ziboy qizi**Samarqand davlat universiteti**Urgut filiali o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim bosqichida o'qish savodxonligini shakllantirish jarayonida o'quvchilar bilan ishlashning samarali metodikasi tahlil qilinadi. O'qish darslarida o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirish, mustaqil o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish hamda matnni tahlil qilish malakalarini shakllantirishga qaratilgan interfaol metodlar, innovatsion yondashuvlar va didaktik o'yinlarning o'рни yoritilgan. Tadqiqot davomida ilg'or pedagogik texnologiyalar, integrativ yondashuv va differensial o'qitish tamoyillarining ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, o'qish savodxonligi, metodika, interfaol usullar, mustaqil o'qish, matn tahlili, differensial yondashuv, o'qish ko'nikmasi.

Bugungi kunda boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirish masalasi ta'lim jarayonining markaziy yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Savodxonlik darslari nafaqat harf, so'z va gaplarni o'qish ko'nikmasini hosil qilishga, balki o'quvchining nutqiy, mantiqiy va ijodiy tafakkurini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shu bois, o'qish darslarida o'quvchilar bilan ishlash metodikasini takomillashtirish o'qituvchidan zamonaviy metodik yondashuvlarni bilish va ulardan samarali foydalanishni talab etadi.

Boshlang'ich sinflarda o'qish darslarining maqsadi o'quvchining fikrini erkin ifodalash, matnni tushunish, muallif g'oyasini anglash, matndan asosiy ma'noni ajratib olish hamda o'z fikrini asoslab bera olish qobiliyatlarini rivojlantirishdan iborat. Shu jarayonda o'qituvchining metodik yondashuvi, o'quvchilar faoliyatini tashkil etish uslubi hamda interfaol o'qitish shakllari muhim o'rin tutadi.

Boshlang'ich ta'limda (1-4-sinflar) o'qish savodxonligi darslari bolalarning o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishning asosiy bosqichidir. Bu darslar O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining standartlari va "Alifbo" darsligiga asoslanadi. Metodika o'quvchilarning yosh xususiyatlarini (6-10 yosh), individual farqlarini va o'yinli faoliyatni hisobga olgan holda tuziladi. Quyida asosiy metodlar, usullar va tavsiyalarni batafsil bayon qilaman.

Metodik asoslar va maqsadlar

- Maqsadlar:

- Harflarni tanish, tovushlarni ajratish (fonematik eshitish).

- So'zlarni o'qish, matnni tushunish va ifodalash.
- O'qish tezligi va ravonligini oshirish.
- Motivatsiya va qiziqishni oshirish (masalan, ertaklar orqali).
- Prinsiplar:
 - Individual yondashuv: Har bir bolaning rivojlanish darajasiga qarab (masalan, tez o'quvchilar uchun qo'shimcha topshiriqlar).
 - Faollik va o'yinlilik: Bolalar diqqatini jalb qilish uchun.
 - Bosqichma-bosqichlik: Oddiydan murakkabga (harf → bo'g'in → so'z → jumla).
 - Integratsiya: O'qishni ona tili, adabiyot va atrof-muhit bilan bog'lash.

Asosiy metodlar va usullar

O'qish savodxonligi darslarida quyidagi metodlar qo'llaniladi:

- Tovushli-analitik-sintetik metod (eng keng tarqalgan):
 - Tovushni ajratish (masalan, "a" tovushi), harfni tanishtirish, bo'g'in hosil qilish.
 - Amaliyot: Bolalar tovushni takrorlaydi, rasm orqali bog'laydi (masalan, "olma" rasmi bilan "o" harfi).
 - Afzalligi: Fonematik eshitishni rivojlantiradi, xatolarni oldini oladi.
- O'yinli metodlar:
 - Harf o'yinlari: "Harf top" (kartochkalar bilan), "Bo'g'in qo'sh" (pazllar).
 - Rolli o'yinlar: Ertak qahramonlari orqali matn o'qish (masalan, "Qizil qalpoqcha" ni o'qib, savollar berish).
 - Raqobatli o'yinlar: Guruhlarda o'qish musobaqasi.
- Vizual va interaktiv usullar:
 - Multimodallar: Rasmlar, video, planshetlar (masalan, "Alifbe" ilovasi orqali).
 - Jadval va sxemalar: Harf jadvali (alfavitni devorga osib qo'yish).
 - Guruh ishi: Juftlikda o'qish (bir-biriga yordam berish).
- Individual va differensial yondashuv:
 - Zaif o'quvchilar uchun: Qo'shimcha takrorlash, oddiy matnlar.
 - Kuchli o'quvchilar uchun: Murakkab topshiriqlar (masalan, she'r yozish).
 - Diagnostika: Dars boshida test (harflarni o'qish tezligi).
- Texnologik integratsiya:
 - Raqamli vositalar: Kahoot, Quizlet o'yinlari yoki O'zbekiston ta'lim platformalari (kundalik.com).
 - Masofaviy darslarda: Zoom orqali interaktiv o'qish.

Dars tuzilishi va bosqichlari

Standart dars (35-45 daqiqa) quyidagi bosqichlardan iborat:

1. Kirish (5-7 daqiqa): Motivatsiya – qiziqarli savol yoki o'yin (masalan, "Bugun qanday harfni o'rganamiz?").

2. Asosiy qism (20-25 daqiqa):

- Yangi material: Harf yoki bo'g'inni tanishtirish (misollar bilan).
- Mustahkamlash: O'qish mashqlari (kitobdan, doskadan).
- Amaliy ish: Yozish, chizish, guruh muhokamasi.

3. Yakun (5-7 daqiqa): Takrorlash, baholash (o'z-o'zini baholash varaqasi), uy vazifasi (masalan, 5 ta so'z o'qish).

Bosqich	Faoliyat misoli	Maqsad
Kirish	Rasmi savol: "Bu rasmda nima bor?"	Diqqatni jalb qilish
Asosiy	Bo'g'in o'qish: "ma-ma"	Ko'nikma shakllantirish
Yakun	O'qiganini aytib berish	Tushunishni tekshirish

4. Muammolar va yechimlar

- Muammolar: Bolalarning diqqatsizligi, disleksiya belgilari, oilaviy yordam yetishmasligi.
- Yechimlar:
 - Psixologik yordam: Logoped bilan ish.
 - Ota-onalar bilan hamkorlik: Uyda o'qish topshiriqlari.
 - Monitoring: Har oyda progress jurnali yuritish.
 - Inklyuziv ta'lim: Nogiron bolalar uchun moslashtirilgan materiallar (Braille yoki katta shrift).

5. Tavsiyalar va manbalar

- O'qituvchilar uchun: Har kuni 10-15 daqiqa o'qish vaqtini ajrating. Bolalarni maqtang, xatolarni yumshoq tuzating.
- Adabiyotlar:
 - "Boshlang'ich sinf o'qituvchisi metodikasi" (O'zbekiston nashriyoti).
 - Xalq ta'limi vazirligi sayti (xtv.uz) – darsliklar va metodik qo'llanmalar.
 - Xalqaro tajriba: Finlyandiya modeli (o'yin orqali o'qish).

Bu metodika bolalarning o'qishga muhabbatini oshirishga qaratilgan.

O'qish darslarida o'quvchilar bilan ishlashda asosiy muammolardan biri — o'qituvchilarning ayrim hollarda an'anaviy yondashuvdan voz kechmasligidir. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga yo'naltiruvchi interfaol metodlardan yetarli darajada foydalanilmagani ularning o'qish ko'nikmasini sustlashtiradi.

Bundan tashqari, o'quvchilarning nutq madaniyati, so'z boyligi va tafakkurini rivojlantirishda o'qish jarayoni faqat matn o'qish bilan cheklanmasligi kerak. Har bir o'quvchi o'qigan matni asosida tahlil, muloqot va ijodiy yozuv faoliyatida ishtirok etishi lozim. Shuningdek, ota-onalar va maktab kutubxonasi bilan hamkorlikda o'qish madaniyatini targ'ib etish ijobiy natija beradi.

Xulosa

O‘qish savodxonligi darslarida o‘quvchilar bilan samarali ishlash quyidagi xulosalar va tavsiyalarni beradi: Har bir darsda o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlash uchun interfaol o‘qitish texnologiyalarini qo‘llash zarur. O‘qish jarayonida matn tahliliga asoslangan savol-javob, dramatizatsiya, o‘yin va muhokama usullarini muntazam qo‘llash o‘quvchining tafakkurini rivojlantiradi. O‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanmalar va malaka oshirish kurslarida zamonaviy o‘qish metodikalari bo‘yicha treninglar tashkil etish lozim. O‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirishda axborot texnologiyalari, audio va video matnlar, elektron kitoblardan foydalanish samarali natija beradi. Har bir sinfda darsdan tashqari o‘qish mashg‘ulotlari — “Men o‘qigan kitobim”, “Ifodali o‘qish tanlovi” kabi tadbirlarni yo‘lga qo‘yish foydalidir.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. “Boshlang‘ich ta’lim konsepsiyasi”, Toshkent, 2023.
2. Yusupova Sh. “Boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida matn bilan ishlash metodikasi”. – Toshkent: Fan, 2022.
3. Rajabova M. “Savodxonlik darslarini tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari”. – Namangan: NDPI nashriyoti, 2021.
4. Vygotskiy L.S. “O‘qish jarayonida fikrlashning rivojlanishi”. – Moskva, 2019.
5. Dewey J. “Experience and Education”. – New York: Macmillan, 2018.
6. Montessori M. “Child-Centered Learning Methods”. – London, 2020.
7. Jo‘raeva N. “Boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini rivojlantirish texnologiyalari”. – Toshkent, 2023.
8. PISA 2022 Report. OECD Publishing, Paris, 2022.
9. Hasanov T., Tursunova T. “Ta’limda interfaol metodlar”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
10. Xolmatova N. “O‘quvchilarda ifodali o‘qish ko‘nikmasini rivojlantirish metodikasi”. – Farg‘ona, 2022.